

Yemen Krizi: Stratejik Hesapların Girdabında 8. Yıl

Yemen'de dört yılı aşkın süredir devam eden iç savaş ve siyasal yönetimin sekizinci yılına giren meşruiyet krizi henüz bir çözüme varmış değil. Yemen'deki kriz mezhepsel bir iç çatışma gibi gözükse de, ülkede devam eden çatışmalar aslında jeopolitik çekişme, hakimiyet kurma mücadelesi, küresel ticaret savaşlarının yansımaları ve Yemen'in altın ve petrol gibi ekonomik zenginliklerini ele geçirme arzusundan kaynaklanıyor. Üstelik önümüzdeki dönemde, özellikle Ortadoğu'nun güney bölgesinde, daha doğrusu Kızıldeniz jeopolitiğinde olası krizlerin şekillenmesi ve önceden pozisyon almanın gereği gibi durumlardan da söz edilebilir.

Çin ve ABD gibi küresel ticari ve askeri aktörler açısından Yemen'in önemi -daha çok Babu'l Mendeb boğazının taşıdığı jeopolitik önem- Hint okyanusunda ve Doğu-Batı tarihi ticaret rotalarının kontrolüyle alakalı. Çin'in "yeni ipek yolu" projesi şüphesiz ABD'nin bölgeye ilgisini arttıran diğer bir etken oluşturuyor. Söz konusu proje ABD'nin dünya üzerindeki mutlak ticari hegemonyasına bir meydan okuma özelliği taşıdığı için, Çin ile ABD'yi Yemen'deki krizin dolaylı aktörleri olarak görmek mümkün.

Krizin küresel boyutunun yanında, savaşın devam etmesine neden olan yerel sebepler de mevcut: Yemen'deki iç savaş ülkede yolsuzluğa sebep olduğu gibi, savaş ekonomisinden beslenen ve krizin sonlanmasına sıcak bakmayan çıkar gruplarını da beraberinde getirdi.

Öte yandan, Yemen'deki siyasal sınıf, süregelen vekalet savaşından dolayı vaat ettiği barışı, refahı ve ekonomik istikrarı tesis etmeyi başaramadı. Hakeza, Hadi hükümetinin meşruiyeti sağlanamadığı gibi, devam eden mücadelede çeşitli milis grupları ve başıbozuk milis güçler üredi. Söz konusu gruplar varlıklarını İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden (BAE) doğrudan veya dolaylı olarak gelen silah yardımı ve lojistik ve maddi yardımlar sayesinde devam ettirebiliyor.

Mevcut durumda Yemen, fiilen kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş durumda. Bu bölünmüşlük Yemen'in üniter yapısını tehdit ettiği kadar, insanların günlük yaşamını sürdürmesini de imkânsız hale getiriyor.

Vatandaşların Zorlaşan Günlük Hayatı

Gerek Birleşmiş Milletler'in (BM) gerekse diğer kriz izleme kuruluşlarının verdiği bilgilere göre, Yemen'de mevcut koşullarda halkın yüzde 70'i gıda, sağlık ve hijyen gibi temel yaşam unsurlarına muhtaç durumunda. Başka bir ifadeyle, 29 milyonluk nüfusun 22 milyonu insani yardıma, 12 milyonu da acil insani yardıma muhtaç.

Yerel kaynakların verdiği bilgilere göre, mevcut koşullarda Yemen halkı hayata çok büyük zorluklar içinde tutunmaya çalışıyor. Hemen her ilde farklı isimler altında örgütlenen yerel milis güçlerinin ve onları destekleyen ülkelerin oluşturdukları "kontrol noktaları" nedeniyle yerel halkın günlük hayatı felç olmuş durumda. Bazı yerlerde kilometrede bir rastlanan bu noktalar, gıda ve sağlık hizmetlerinin sağlanmasını imkansızlaştırıyor. Söz konusu grupların yol boyunca bekletmeleri ve uzun süren kontrolleri Yemen vatandaşlarını bıktırdığı gibi, zaman zaman "komisyon" ve "vergi" adı altında eşyalara el konulması, halkın hayatını olumsuz etkiliyor. İnsanlar "kontrol noktalarında" saatlerce sebepsiz yere bekletildiği gibi, sebep gösterilmeden gözaltına da alınmakta. Bunun yanında, BM'nin de insan hakları raporlarında dikkat çektiği gibi, gözaltına alınanlar "işkence merkezlerine" götürülüp esir olarak tutuluyor, hatta çeşitli işkencelerle maruz kalıyor. Bu noktada hem Husilerin hem de BAE'ye bağlı askerler ve milis güçlerinin bu yöntemle sık sık başvurduğu belirtiliyor.

Yemen'de araçla yaklaşık bir saat süren bir yolun, kontrol noktaları nedeniyle en az dört saate uzadığı ifade ediliyor. Bu nedenle hastanelere zamanında nakledilemeyen çok sayıda hasta ve yaralı hayatını kaybediyor. Nitekim yetersiz tıbbi kaynaklar nedeniyle hastanelerin bir çoğu da hizmet veremiyor.

Yemen'de bir diğer önemli meseleyi esir ve tutsaklar oluşturuyor. Her iki tarafın elinde de esir ve mahkûm statüsünde binlerce suçsuz vatandaşın olduğu ifade ediliyor. Daha önce Yemen'de resmi olarak 70 bin kişinin kayıp olduğu raporlanmıştı. Söz konusu kayıp insanların çoğu hukuksuz bir şekilde esir olarak

tutuluyor ve barış görüşmelerinde karşılıklı esir değişimi için bir pazarlık unsuru olarak gündeme getiriliyorlar.

İran'ın Demografik Hesapları

Yemen krizinde Husileri destekleyerek doğrudan taraf olan İran, 2011 yılından beri bölgede en önemli aktörler arasında yer alıyor. 2015 yılında Husilerin başkent Sana'yı ele geçirmesinde, İran'ın başta lojistik olmak üzere her türlü askeri, teknik ve personel desteği etkili olmuştur. Kısa sayılabilecek bu dört yıllık zaman zarfında İran, Yemen'deki kültürel ve sosyolojik yapıyı etkilemeyi ve hatta değiştirmeyi başarmıştır. Yemen'de uzun vadede etkin olabilmek için İran'ın demografik anlamda toplumsal yapıyı değiştirmeye yönelik ciddi kültürel ve toplumsal çalışmalar içinde olduğu anlaşılıyor.

Husiler açısından İran'ın dış dünyaya açılan tek kapı olması, Yemen'in kuzey bölgelerinde İran'a ideolojik ve kültürel politikalarını uygulamak için uygun bir ortam hazırlamıştır. Bu ortam Husilerin siyasi ve kültürel izolasyonuna neden olduğu gibi, dış dünyayla iletişim ve alışveriş konusunda da onları İran'a mahkum ediyor. Bu durum ise İran'a Yemen'de bariz bir üstünlük sağlıyor.

Mevcut koşullarda Yemen'deki demografi iki şekilde dönüşüme uğruyor: Klasik dönemde fıkhî anlamda Ehl-i Sünnete yakın olarak bilinen Zeydilerin bir kısmının İran Şiiliğine kaydığı ifade ediliyor. Dinî-siyasî propaganda ile mağduriyetin mezcilediği ortam, varlıklarını sürdürebilme kaygısıyla Zeydilerin çoğunun başka inançlara kaymasına sebep olan bir zemin oluşturuyor.

Öte yandan yalnız Zeydiler değil, Yemen'deki Sünnilerin bazıları da benzer bir mezhepsel ve sosyolojik baskıyla karşı karşıya bırakıldı. Husiler ele geçirdikleri yerlerde direnç gösterebilecek kişileri ya tutukluyor ya da sürgün ediyor. Yurtlarında kalan insanlar da Şiileştirilme politikalarına maruz bırakılıyor. Bu anlamda, bir süre Husilerin kontrolünde kalan Taiz kentindeki nüfusun yüzde 10'unun böyle bir kültürel baskının sonucunda mezhep değiştirdiği ifade ediliyor.

Bu durum orta ve uzun vadede Körfez'in demografik dokusunu değiştirme ihtimalini de beraberinde getirecektir.

Suudi Arabistan'ın Enerji Hesapları

Suudi Arabistan devleti kuruluş aşamasında Yemen ile çeşitli çatışmalar yaşamış, başta sınır sorunu olmak üzere iki ülke arasında çeşitli gerginlikler olagelmıştır. Bugün Suudi Arabistan, "Arap koalisyonunun" Yemen'de üçüncü seneyi aşan askeri müdahalesine öncülük ediyor. Riyad yönetimi buna rağmen kayda değer bir başarı sağlayamadığı gibi, aksine birçok yeni risklerle karşı karşıya kalmış durumda. Mevcut koşullarda Suudi Arabistan, desteklediği grupların (başta İsveç olmak üzere, Ürdün ve Umman'ın arabuluculuğunda) Husilerle masaya oturmasına izin verdi.

Suudi Arabistan'ın etkin olduğu bölgelere dikkatle baktığımız zaman, BAE'den farklı olarak Yemen'in doğusunda hakimiyet kurmaya çalıştığı fark edilebilir. BAE Yemen'in sahil kentlerinde ve stratejik noktalarında hakimiyet kurarken, Suudi Arabistan'ın özellikle Hadramut ve Vadi Hadramut gibi doğu bölgesinde kuzeyden güney sahiline kadar büyük bir askeri ve kültürel hakimiyet peşinde olduğu görülüyor.

Yemen konusunda Suudi Arabistan'ın geleceğini de şekillendirecek en önemli meselelerin enerjisiyle ilgili konular olacağı söylenebilir.

Suudi Arabistan'da çıkan petrolün yataklarının Yemen'in Hadramut bölgesine yakın bir coğrafyada olduğu biliniyor. Yemen devletinin bu petrolü çıkarmaya karar vermesi halinde Suudi Arabistan'daki kaynakların azalacağı tahmin ediliyor. Gerçekten de istikrarlı ve güçlü bir siyasi sınıfa sahip bir Yemen'in söz konusu kaynaklarını işletebilmesinin, sınırın öte yakasındaki petrol verimliliği azalacağı için, Suudi ekonomisini dolaylı da olsa tehdit edeceği muhakkak. Buna karşı Suudi Arabistan da Yemen devletini ya kontrol altına almaya ya da doğu bölgelerini doğrudan nüfuzu altında tutmaya çalışıyor.

Enerji bağlamında Suudi devletinin Yemen'e ilişkin ikinci önemli meselesi de Suudi Arabistan topraklarından başlayarak Yemen üzerinden (kuzey-güney koridoru) Hint okyanusuna açılan bir petrol boru hattı inşa etme olasılığı. Bu durumda Suudi Arabistan'ın enerji kaynakları Basra ve Aden körfezine bağımlılıktan kurtulmuş olacaktır. Dikkatlice bakıldığında, askeri faaliyetlerinin yanı sıra Suudi Arabistan'ın odaklandığı kültür, kalkınma ve imar çalışmalarının da bu bölgede olduğunu görüyoruz.

Suudi Arabistan'ın söz konusu enerji projelerine karşı duran Umman'ın bu durumda nasıl bir pozisyon alacağı da merak konusu. Zira Umman Yemen'in doğu bölgelerindeki kabilelerle ve çeşitli gruplarla yakın bir ilişki içinde olduğunu biliniyor. Umman Körfez'in güneyinde yer alan en istikrarlı ülkelerden biri ve Yemen'in doğusundaki görece sakinliğini korumak istiyor.

BAE'nin "Sokotra Emirliği" Hayali

Yemen krizinin en etkili aktörlerden biri olan BAE, başta Aden olmak üzere, Mukalla ve Muha gibi Yemen'in tüm liman kentlerini ve sahil bölgelerini ele geçirmiş durumunda. Aden körfezindeki dolaşıma hakim olan BAE'ye en büyük destek ise ABD'den geliyor. BAE son olarak Sokotra adasını ele geçirmiş ve asker çıkarmış durumda. Sokotra adası Hint okyanusundaki ticaret dolaşımını kontrol etmek açısından önemli bir nokta. BAE'nin uzun vadedeki planlarında, UNESCO'nun koruması altındaki coğrafi ve doğal güzellikleriyle dünyanın en güzel yerlerinden bir olan Sokotra adasını federasyonun bir parçası olarak ilhak etmek olduğunu anlaşıyor.

Meşru Hadi hükümetinin tüm itirazlarına rağmen, yerel kabilelerle de ilişkiler geliştiren BAE'nin, bin kilometre uzaklığındaki adaya sürekli asker takviyesi yaptığı ifade ediliyor. Öte yandan BAE bir yetkilinin Sokotra ziyareti esnasında yaptığı "Yemen'deki Sokotra eyaletinde yaşayanlar BAE'nin bir parçası olacak ve talepte bulunmadan bile vatandaşlık hakkı kazanacaklar" açıklaması, BAE'nin asıl niyetinin adayı tamamen ele geçirmek olduğunu gösteriyor. BAE'li yetkili ve bazı tarihçiler, Acman Emirliği'nde yaşayan vatandaşlarının kökeninin Sokotra olduğunu ve BAE ile Sokotra arasında tarihi bir bağın bulunduğunu iddia ediyor.

Sokotra adası 3 yılı aşkın bir süredir BAE'nin kontrolü altında bulunuyor. Hukuki olarak adayı da ilhak etmek için, Halife bin Zayed Vakfı ve BAE Kızılayı gibi birçok kuruluş ekonomik ve kültürel çalışmalar yürütüyor.

Adanın tahmini nüfusu 60 bin. Gıda ve insani yardım malzemelerinin yanı sıra, sağlık ve eğitim alanında da her şey BAE'nin elinde. BAE 220 öğretmen atamış, 200 yüksek öğrenim öğrencisine ekseriyette kendi ülkesinde burs olanakları sağlamış durumda. Tüm bu çalışmalar BAE'nin Sokotra ile ilgili hayaline işaret ediyor.

Barış Görüşmeleri ve Hudeyde Limanı Düğümü

Yemen'deki krizi aşmak ve iç savaşa son vermek için tarafları barıştırmak amacıyla, 2018 yılının son çeyreğinde, BM Özel Temsilcisi Martin Griffiths'in arabuluculuğunda, meşru Hadi hükümeti ile Husileri temsil eden heyetler ilk defa ortak bir masada oturmaya ikna oldular. İsveç'teki görüşmelerde, esirlerin salıverilmesi, muhasara altındaki bölgelerde ablukanın kaldırılması, mayınlanan arazilerin haritasının hükümete teslim edilmesi, Sana havalimanının ve Merkez Bankası'nın Hadi hükümetine teslim edilmesi ve en önemlisi de stratejik Hudeyde limanının hükümete devredilmesi maddeleri üzerinde müzakere edildi.

Esirlerin takası konusunda bir anlaşmaya varılmasının ve 5 bin esirin karşılıklı olarak serbest bırakılmasının ardından, son olarak Ürdün'ün başkenti Amman'da devam eden pazarlıklarda bir neticeye varılmadığını açıklandı. Fakat Yemende esir meselesinden ziyade, esas sorunun Hudeyde limanı ve kentle ilgili olarak devam ettiğini görüyoruz. Yemen'deki barışın geleceğini ve savaşın sonlanması büyük ölçüde Hudeyde limanının geleceğinin şekillendireceğini söylemek mümkün. Zira Hudeyde limanı Kızıldeniz'in en büyük ve stratejik limanlardan birini oluşturuyor. Yemen'in kuzeyine giren gıda, silah ve yakıtın yüzde 70'i bu limandan ulaşıyor. Husilerin dış dünyayla bağlantısı bu liman üzerinde sağlanıyor. Hadi hükümeti Hudeyde limanının, en azından bağımsız üçüncü bir tarafa geçmesi gerektiğini savunurken, ellerindeki üstünlüğü kaybetmek istemeyen Husiler ise buna karşı çıkıyor. İsveç'teki barış görüşmelerinde

her ne kadar Hudeyde ile ilgili bir anlaşma yapıldığı açıklansa da, kapsamlı ve nihai bir anlaşma yapılmadan Hudeyde sorunun çözülmesi kolay görünmüyor.

Yemen'deki savaş gerçekten uzadı. Belki savaş, ekonomik ve jeopolitik hegemonya peşindeki bölgesel ve küresel aktörlerin lehlerine olabilir, fakat Yemen halkının değil. Yemen'deki kriz 4 yıla yakın bir sürede binlerce insanın hayatını aldığı gibi geleceğini de almaya devam ediyor. Tünelin sonunda ise henüz bir ışık görünmüyor.

****Bu makale 15.02.2019 tarihinde AA'da yayınlanmıştır.***